

UDK 332.12+316:33

В.В. Томарева-Патлахова

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПАРИТЕТНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ОПТИМІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ

У статті розглянуто державну політику паритетного регіонального розвитку. Визначено ефекти паритетного регіонального розвитку в контексті вдосконалення державної регіональної політики. Запропоновано механізм реалізації державної політики паритетного регіонального розвитку на основі реалізації оптимізаційної моделі шляхом упровадження системи партнерства «регіон-принципал – регіон-беніфіціар».

The article deals with the state policy for regional parity. The mechanism of implementation of the state policy in the conditions of decentralization is considered. The author determines effects of regional parity development in the context of improving the state regional policy is offered. It is based on a system-synergistic approach to achieve comprehensive, innovative and institutional regional effects of the economic growth of parity regional development. The mechanism of the state policy for regional parity development is offered. This mechanism based on implementation of optimization model of partnership «principal-region» and «region-beneficiary». The mechanism becomes effective in the case of expansion of powers of territorial communities, where the main effects of parity regional development are achieved.

The instruments for regional development policy are interregional transfers of local budgets, investments from local budgets, budgets of territorial communities, funds for the creation of joint stock enterprises, targeted public-private investment projects for the development of competitive industries of the regions-principals and related branches with lower the competitiveness of beneficiary regions.

Ключові слова: регіональний розвиток, регіон, паритетний розвиток, децентралізація, державна політика, всеосяжне зростання, інноваційне зростання, інституційне зростання, ефекти, моделі регіонального розвитку

Keywords: regional development, region, parity development, decentralization, state policy, comprehensive growth, innovative growth, institutional growth, effects, models of regional development.

Постановка проблеми. Перспективи соціально-економічного оновлення України визначаються реаліями сьогодення: економічною політикою держави, її нормативно-правовим забезпеченням, особливостями політичної ситуації, рівнем життя населення тощо. Еволюція соціально-економічних формацій в Україні, підґрунтям яких стала зміна типу господарських відносин, спричинює трансформації розвитку економіки регіонів відповідно до ринкових відносин. Тому пошук нових концептуальних підходів та інструментів до управління розвитком економіки регіону як частини національної господарської системи залишається актуальним. Для розробки підходів управління розвитком економіки регіону наближених до реалій сучасного розвитку регіональної економіки варто обґрунтувати формування механізму реалізації державної політики паритетного регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії, методології та практики формування моделей і типів регіонального економічного розвитку з метою роз-

робки стратегій розвитку економіки регіонів за допомогою інструментів державної регіональної політики висвітлено в працях О. Алімова, Ю. Бажала, Б. Буркинського, М. Войнаренка, Б. Данилишина, М. Кизима, Е. Лібанової, А. Мельник, А. Павлюка, С. Соколенка, І. Шкрабак та ін.

Постановка завдання та мета. Метою статті є формування механізму реалізації паритетного регіонального розвитку в контексті вдосконалення державної регіональної політики шляхом упровадження системи партнерства «регіон-принципал — регіон-беніфіціар».

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізм реалізації державної політики паритетного регіонального розвитку в умовах децентралізації передбачає системно-синергетичний підхід досягнення ефектів, а саме: всеосяжного, інноваційного та інституціонального регіонального економічного зростання, паритетного регіонального розвитку на основі впровадження комплексної системи механізмів децентралізації як системозабезпечуючого інструмента.

Механізм реалізації базується на формулюванні пріоритетних цілей паритетного регіонального розвитку на основі принципу паритетності та взаємодопомоги. На основі синергетичного та кластерного підходів передбачається вирівнювання економічного розвитку регіонів і ліквідації диспропорцій шляхом створення ефективних форм організації регіонів на основі самовідтворення, що реалізує паритетний регіональний розвиток.

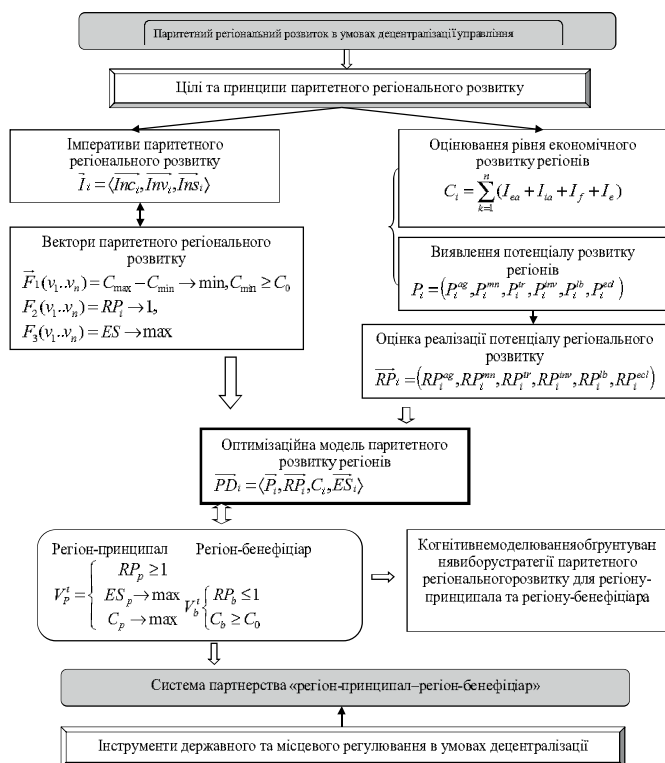
На етапі реалізації цілей, принципів, пріоритетних напрямів та засад паритетного регіонального розвитку в процесі децентралізації запропоновано в рамках концептуальної моделі паритетного регіонального розвитку комплексний механізм реалізації державної політики паритетного регіонального розвитку за допомогою децентралізації управління регіональним розвитком як системозабезпечуючого інструмента. Комплексний механізм передбачає механізм забезпечення паритетного регіонального розвитку на основі оптимізаційної моделі як методичного підходу та організаційно-економічного механізму децентралізації реалізації стратегії паритетного регіонального розвитку (рис. 1).

Комплексний механізм реалізації базується на формулюванні пріоритетних цілей паритетного регіонального розвитку на основі принципів взаємодопомоги та паритетності. Основними імперативами паритетного розвитку встановлено всеосяжне ln_{ci} , інноваційне ln_{vi} та інституціональне ln_{si} зростання. В межах реалізації механізму паритетного розвитку проведено оцінку реалізації потенціалу розвитку регіонів України на основі порівняння відносних показників за такими складовими: сільськогосподарський RP_{agi} , промисловий RP_{mni} , туристичний RP_{tri} , інноваційний RP_{invi} , людський RP_{lbi} та екологічний RP_{ecdi} потенціали.

Так, розглянемо ступінь реалізації потенціалу (табл. 1), який визначається шляхом порівняння відносних показників, як зазначено за формулою.

$$R_i^q = \frac{Q_i^p}{Q_i} \times 100,$$

де RP_i^q — ступінь реалізації забезпеченості ресурсами кожного регіону; Q_i^p — обсяги результату діяльності у межах сфери розвитку економіки регіону кожного регіону; Q_i — обсяги результату діяльності у межах сфери розвитку економіки регіону в Україні. (1)

Рис. 1. Механізм забезпечення паритетного регіонального розвитку на основі впровадження процесу децентралізації управління (побудовано автором)

Таблиця 1

Ступінь реалізації потенціалу регіонами України, %

Регіони	Реалізація сільськогосподарського потенціалу RP_{agri}	Реалізація промислового потенціалу RP_{mai}	Реалізація туристичного потенціалу RP_{tri}	Реалізація трудового потенціалу RP_{lbi}
Вінницька	163,4	90,0	37,1	89,5
Волинська	106,1	66,7	27,2	90,1
Дніпропетровська	93,8	116,2	33,4	92
Житомирська	94,9	152,9	14,9	88,5
Закарпатська	156,0	100,0	9,1	90,8
Запорізька	68,1	143,5	29,8	91,6
Івано-Франківська	157,2	105,3	50,1	91,9
Київська	150,4	60,6	17,9	92

Кіровоградська	92,0	216,7	22,2	88,8
Львівська	122,4	79,5	48,5	91,4
Миколаївська	72,5	103,7	14,9	90,9
Одеська	70,7	59,0	23,9	93,3
Полтавська	118,6	141,3	15,6	88,5
Рівненська	122,3	200,0	20,0	89,4
Сумська	100,9	85,7	24,3	90,5
Тернопільська	145,2	85,7	22,0	88,7
Харківська	103,7	90,7	46,3	92,2
Херсонська	86,3	127,3	22,6	90,1
Хмельницька	140,9	88,0	30,4	90,6
Черкаська	168,1	164,3	16,4	89,8
Чернівецька	165,9	200,0	26,0	91
Чернігівська	80,9	137,5	19,8	88,8
м. Київ	-	48,1	402,2	93,3

Побудовано автором на основі [4,5].

Так, результати розрахунків ступеня реалізації потенціалу регіонами України за основними складовими за даними 2015 року показують, що реалізація сільськогосподарського потенціалу відбувається у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій областях. Високий рівень реалізації промислового потенціалу спостерігається у Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях. Реалізація туристичного потенціалу спостерігається тільки у м. Київ.

Таким чином, реалізація власного потенціалу регіонами показує пріоритетні напрями формування регіональних стратегій розвитку на основі використання існуючого потенціалу та можливостей подальшого розвитку.

Рівень економічного розвитку C_i визначає індекс розвитку регіону, який включає індекс економічної ефективності I_{ea} , індекс інвестиційно-інноваційної активності I_{ia} , індекс фінансової спроможності I_f , індекс екологічного розвитку I_e . З метою визначення рівня економічного розвитку розраховано індекс розвитку регіонів України за основними складовими: економічної ефективності, інвестиційно-інноваційної активності, фінансової спроможності, екологічного розвитку (табл. 2).

На основі результатів інтегрального оцінювання економічного розвитку регіонів проведено кластерний аналіз ієрархічним методом з використанням «евклідових відстаней» та методу Ворда (рис. 2).

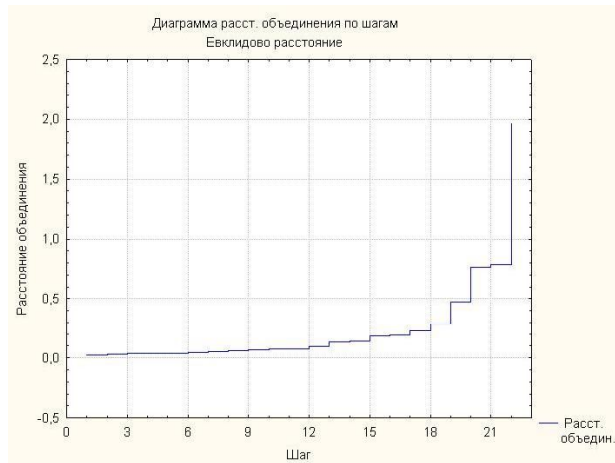

Рис.2. Графік об'єднання кластерів методом Ворда

Таблиця 2

Індекс розвитку регіонів України за основними складовими

Регіони	Індекс економічної ефективності I_{ea}	Індекс інвестиційно-інноваційної активності I_{ia}	Індекс фінансової спроможності I_f	Індекс екологічного розвитку I_e	Індекс розвитку регіону
Вінницька	0,41	0,14	0,29	0,36	0,30
Волинська	0,33	0,16	0,27	0,78	0,38
Дніпропетровська	0,61	0,50	0,49	0,32	0,48
Житомирська	0,27	0,09	0,27	0,59	0,31
Закарпатська	0,31	0,30	0,25	0,99	0,46
Запорізька	0,44	0,22	0,39	0,39	0,36
Івано-Франківська	0,43	0,18	0,26	0,20	0,27
Київська	0,51	0,27	0,45	0,83	0,51
Кіровоградська	0,29	0,14	0,27	0,74	0,36
Львівська	0,40	0,14	0,33	0,65	0,38
Миколаївська	0,33	0,20	0,31	0,74	0,39
Одеська	0,33	0,16	0,38	0,72	0,40
Полтавська	0,67	0,35	0,37	0,46	0,46
Рівненська	0,36	0,08	0,24	0,71	0,35
Сумська	0,33	0,32	0,28	0,69	0,41
Тернопільська	0,31	0,09	0,21	0,48	0,27

Харківська	0,43	0,17	0,38	0,58	0,39
Херсонська	0,26	0,17	0,23	0,58	0,31
Хмельницька	0,35	0,09	0,26	0,55	0,31
Черкаська	0,45	0,13	0,29	0,58	0,36
Чернівецька	0,33	0,09	0,24	0,70	0,34
Чернігівська	0,27	0,10	0,23	0,56	0,29
м.Київ	0,82	0,64	1,00	0,57	0,76

Побудовано автором на основі [4,5]

Кластерний аналіз проводиться за трьома змінними: економічної ефективності (ІЕР), інвестиційно-інноваційної активності (ІІІР), фінансової спроможності (ІФС), оскільки індекс екологічного розвитку корегує індекс розвитку регіонів України, наприклад, для Закарпатської області індекс екологічного розвитку достатньо високий, що підвищує рівень розвитку регіону.

Відповідно до кожної групи встановлено особливості соціально-економічного розвитку регіонів з метою подальшого визначення пріоритетів регіональних стратегій розвитку за основними складовими кластерного аналізу: економічна ефективність, інвестиційна та інноваційна активність в регіоні, фінансова спроможність регіону.

Вибір кількості кластерів визначається на основі аналізу спеціальних функціоналів якості. Для вибору кількості класів побудовано графік процесу об'єднання [3]. Результати кластерного аналізу представлено у дендрограмі (рис.3).

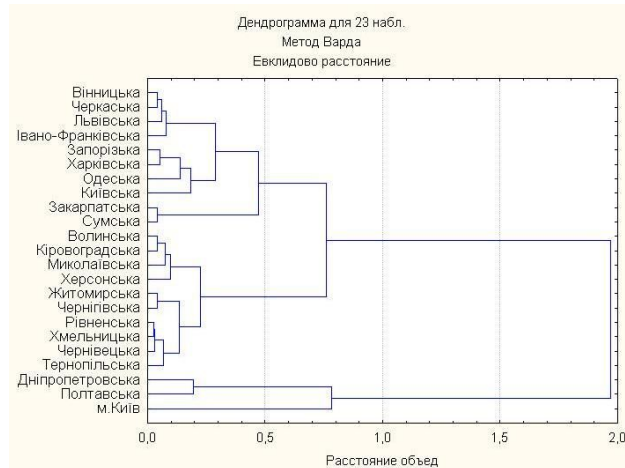

Рис. 3. Деревовидна діаграма результату кластеризації

За результатами кластерного аналізу побудовано 6 груп регіонів:

У перший кластер входить м. Київ.

II кластер – Дніпропетровська, Полтавська області.

III кластер — Запорізька, Київська, Одеська, Харківська області.

IV кластер — Закарпатська і Сумська області.

V кластер — Вінницька, Івано-Франківська, Львівська, Черкаська області.

VI кластер — Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська області.

Проведений кластерний аналіз показує не тільки розбіжності у рівні економічного розвитку, а також дозволяє визначити схожі тенденції розвитку регіонів України. Так, аналіз середніх значень ознак кластерів за методом Ворда показує особливості кожного кластеру (рис. 4.).

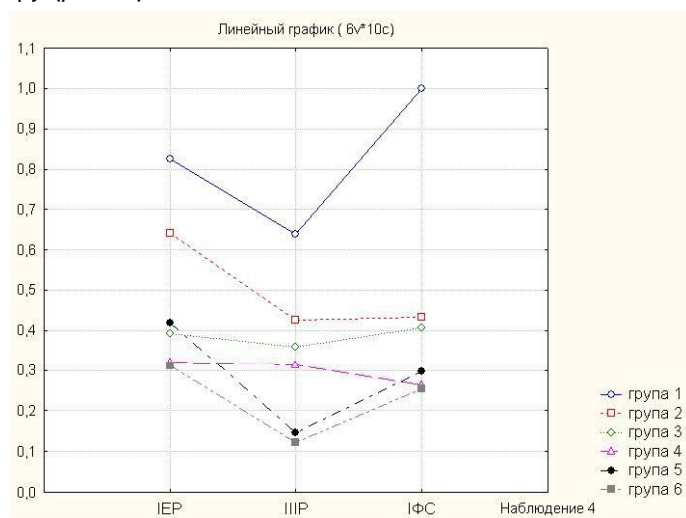

Рис. 4. Графік значень признаков кластерів за методом Ворда

Таким чином, перший кластер характеризується високим рівнем економічної ефективності та рівнем фінансової спроможності. Регіони другого кластеру характеризуються високим рівнем економічної ефективності та середнім рівнем інвестиційно-інноваційної діяльності та фінансової спроможності. Регіони третього кластеру характеризуються середнім рівнем економічної ефективності, інвестиційно-інноваційної діяльності та фінансової спроможності. Регіони четвертого кластеру мають більш високий рівень інвестиційно-інноваційної активності у порівнянні з рівнем економічної ефективності та фінансової спроможності. Регіони, які входять до п'ятого кластеру мають середній рівень економічної ефективності, низький рівень інвестиційно-інноваційної активності та незначний рівень фінансової спроможності. Регіони шостого кластеру характеризуються низьким рівнем інвестиційно-інноваційної активності, незначним ступенем економічної ефективності та фінансової спроможності.

Також проведено оцінку рівня економічної безпеки ESi регіону з метою забезпечення стійкості регіонального розвитку. Так, регіони з відносно високим рівнем реалізації потенціалу мають високий індекс економічного розвитку, що дає змогу підвищити рівень економічної безпеки регіону. Регіони з відносно низьким рівнем реалізації потенціалу розвитку мають потенціал підвищення рівня економічного роз-

витку. Досягнення паритетного розвитку відбувається при зниженні розбіжностей у рівні економічного розвитку регіонів за умов реалізації потенціалу розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення максимального рівня економічної безпеки.

Зазначимо, що практична реалізація механізму паритетного розвитку здійснюється на основі впровадження системи партнерства між регіонами-принципалами (регіони з високими рівнями реалізації потенціалу та індексом економічного розвитку) та регіонами-бенефіціарами (регіони з низькими рівнями реалізації потенціалу та економічного розвитку).

Підкреслимо, що у рамках реалізації стратегічної мети сучасного регіонального розвитку — розвиток прихованого потенціалу розвитку регіону та формування міжрегіональної взаємозалежності і консолідації — на основі цілей і принципів паритетного розвитку, що передбачає вирівнювання економічного розвитку регіонів і ліквідації диспропорцій шляхом створення ефективних форм організації регіонів на основі самовідтворення, саме форма партнерства між самостійними економічними агентами — регіон-принципал та регіон-бенефіціар — державної політики паритетного регіонального розвитку на принципах взаємодопомоги, турбулентності, консолідації, рівності, самовідтворення та балансу інтересів розвитку регіонів у процесі розширення та зміцнення прав і відповідальності на рівні самоврядування та територіальної організації влади регіону може стати, на наш погляд, більш дієвою.

Форма партнерства, на відміну від регіонального донорства, не передбачає централізованого розподілу та перерозподілу бюджетних коштів сформованих за результатами діяльності господарюючих суб'єктів економік кожного регіону. Саме активізація процесів децентралізації актуалізує питання системи партнерства між регіонами. За таких умов регіон-принципал, як регіон зі збалансованою структурою економікою, яка визначає стадію його економічного розвитку, з достатнім внутрішнім потенціалом і високим ступенем його реалізації, з високим рівнем конкурентоспроможності та рівнем економічної безпеки, має високий рівень економічного розвитку. Регіон-бенефіціар, як регіон з асиметричною структурою економікою, яка постійно змінює стадію його економічного розвитку, з достатнім внутрішнім потенціалом, але невисоким ступенем його реалізації або недостатньої реалізації окремих складових потенціалу, що й зумовлює асиметрію структури економіки як кінцевий результат соціально-економічних процесів і вирівнюється дотаціями, з низьким рівнем конкурентоспроможності та виникнення стану економічної небезпеки або ризиків, мають низький рівень економічного розвитку.

Використання системи партнерства «регіон-принципал — регіон-бенефіціар» дає можливість регіону-принципалу з його високим рівнем економічного розвитку зменшити економічні ризики — імпульси зовнішнього середовища, — які може нести регіон-бенефіціар через формування асиметричної структури власної регіональної економічної системи та національної економіки у цілому, неефективної реалізації внутрішнього потенціалу, що може зумовити руйнування економічних зв'язків всередині регіональної економічної системи та порушити процес розширеного відтворення, що має створити конкурентоспроможний продукт економіки регіону та сформувати її безпечний стан. Отже, ресурси економічного розвитку регіону-принципала дають змогу регіону-бенефіціару, насамперед оптимізувати механізм реалізації внутрішнього

потенціалу та створити конкурентоспроможний продукт, тим самим підвищити рівень економічного розвитку та відновити чи підвищити стійкість до загроз зовнішнього середовища (рівень економічної безпеки). За рахунок такої співпраці регіон-принципал зберігає рівень економічної безпеки та може підвищити рівень економічного розвитку шляхом розвитку кооперації на рівні суб'єктів господарювання різних чи суміжних галузей національної економіки, у тому числі на рівні територіальних громад.

Інструментами партнерства з метою вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку можуть бути міжрегіональні трансфери місцевих бюджетів, інвестиції з місцевих бюджетів, бюджетів територіальних громад, цільові фонди при створенні спільної підприємницької діяльності, цільові державно-приватні інвестиційні проекти для розвитку конкурентоспроможних галузей регіонів-принципалів та суміжних галузей з нижчою конкурентоспроможністю регіонів-бенефіціарів.

Висновки з проведеного дослідження. Результатом реалізації механізму державної політики паритетного розвитку є високий рівень регіонального розвитку за рахунок зменшення дисбалансів розподілу валового регіонального продукту. Реалізувати мету доцільно шляхом функціонування одиниць самоврядування регіону, якими є добровільні об'єднання територіальних громад. Ефективність функціонування територіальних громад для досягнення високого рівня паритетного регіонального розвитку визначається повнотою повноважень та розподілу повноважень у системі самоврядування.

Механізм реалізації державної політики паритетного регіонального розвитку в умовах децентралізації передбачає системно-синергетичний підхід досягнення всеосяжного, інноваційного та інституціонального регіонального ефектів економічного зростання паритетного регіонального розвитку на основі впровадження комплексної системи механізмів децентралізації. Механізм стає дієвим у разі розширення повноважень для територіальних громад, де досягаються головні ефекти паритетного регіонального розвитку.

1. Концепція інституційної підтримки реалізації реформи місцевого самоврядування, територіальної організації влади та державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://surdp.eu/uploads/files/0_Концепція_інституційної_підтримки_реформи.pdf;
2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>;
3. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу / Г. І. Купалова. – Київ : Знання, 2008. – 639 с.;
4. Регіони України 2015 : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – Київ, 2015. – Ч. І. – 305 с.; Ч. 2 – 681 с.;
5. Регіони України 2016 : статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – Київ, 2016. – Ч. І. – 299 с.; Ч. 2 – 692 с.